

»podremovali sme my v tichých našich Tatrách«.²⁹⁾ Svojou účasťou v reformačnom ruchu prežilo Slovensko prvú dobu svojho duchovného života, dávšiu mu práve teprv mravné atributy živej národnosti, v národnej jednote s Čechmi. V stolytí 17. vyvrcholila táto československá národná jednota, mravná i duchovná, práve na Slovensku. Od tejto dejinnej skutočnosti sa Štúr neponímave odvracia. On radšej volí predpokladať pre Slovensko v dobách až do rokov štyriciatych duchovnú prázdnotu a národné naše nejestvovanie ». . . kím ňeprišjeu i nám čas a kím aj nad našou drjemotou ňezatrúbila trúba života národou«. Jemu teda javí sa slovenský kmen až do drieku 19. veku ako národ duchovne ahistorický; teprv teraz príde, čo príde . . . netušený rozmach ducha slovenského, ducha tatranského . . .

Prof. Dr. FR. DRTINA:

O filosofické osobnosti Čádově.

V sobotu 14. prosince 1918 ráno odjížděl jsem z Prahy, a krátce před odjezdem o 3/4 na 8. zazněl telefon. Syn prof. Čády hlasem rozplakaným a vzlykavým mi sděloval: »Tatíček nám zemřel dnes o druhé hodině v noci.«

Nikdy nezapomenu těchto rozbolestněných a ustrašených slov, nikdy nezapomenu, jak se zachvěla celá má bytost, jak se mi zdálo, jako by část mého vlastního jsoucna mě opouštěla — a přece uvěřiti jsem musil hrozné skutečnosti, ukrutné pravdě, která v první chvíli zdála se mi býti nemožnou.

Drahý přítel Čáda, s nímž před několika dny jsem ještě mluvil, jenž v den před svou smrtí v pátek odpoledne přednášel v dívčích kursech na Vyšší dívčí škole, večer pak předsedal ve schůzi Osvětového Svazu na pražské radnici, přišel k osmé hodině večer zdrav a vesel domů; povečeřel s rodinou a psal dopisy. O půl jedenácté ulehl s klidem a nadějí nového jitra. O druhé hodině v noci vydechl šlechtnou duši v náručí své drahé choti. Umírání jeho trvalo necelých pět minut, a na tváři jeho rozhostil se úsměv míru, dobroty a lásky, jež vyznačovaly celou jeho šlechtnou duši.

Smrt byla mu lehká a milosrdná, ale všem, kdo Čádu znali a milovali, znamenala neštěstí a způsobila zármutek veliký, jakým on sám za živa nikdy nikoho nedovedl raniti a sklíčiti.

Promluvil jsem nad hrobem Čádovým pod mocným skličujícím dojmem nenadálé smrti drahého přítele a vynikajícího českého myslitele. Jakoby bleskem byl Čáda zasažen ve svěží mužné síle a mohutnosti tvůrčí po krutých zkouškách světové války. Na úsvitě nového období českého života plného naděje a radosti odešel od nás k největšímu zármutku svých dobrých přátel, vděčných žáků,

²⁹⁾ »Nářečja«, str. 82.

upřímných ctitelů. Opustil nás v době, kdy na všech polích jeho účinné, láskyplné práce jest svrchovaně potřebí, kdy v něm jsme viděli budovatele a spolutvůrce nových českých vysokých škol, vykonavatele důležitých reforem na poli ochranné péče o mládež a průkopníka reformních směrů usilujících o napravení a obnovení škol a výchovy mládeže v samostatné republice československé.

Odešel, a není po něm rovnocenné náhrady v přechetných oborech jeho záslužné činnosti. Bohaté práce našeho drahého zesnulého nelze vystihnouti v krátkém náčrtu jedné přednášky, tím nespěšněji jest zachytiti obraz jeho filosofické, svérázné osobnosti. Ta bude předmětem pilných studií a nového hodnocení.

Možno nám dnes říci povšechně: S Čádou odešel nám na věčnost významný a svérázný myslitel, vzorný vychovatel, vzácný lidumil.

Čáda ve svém přemýšlení filosofickém vycházel od kritického, noetického relativismu a probabilismu, jak vyjádřen jest podivuhodně vyspěle již v jeho významném spise habilitačním *Noetická záhada u Herbarta a Stuarda Mila*, vyšlém r. 1894 v Rozpravách České Akademie. Vlastní názor o problému dokládá zde Čáda velice přesvědčivě na vývodech dvou svérázných myslitelů Bedř. Herbarta a Stuarda Mila. Analýs a kritikou obou dospívá Čáda ve svém spise k vlastním stanoviskům a míněním. A dospívá spolu k závěrečnému soudu o obou těchto myslitelích. Spatřuje v nich jako v typických příkladech rozdíl myšlení anglického a německého i praví o obou: Na jedné straně bystrý a soudný Angličan, na druhé důmyslný klidný filosof německý z povolání. Na jedné straně praktik, na druhé systematik, na jedné straně odchovanec Humeův, na druhé žák Kantův. Mill vytříbivší své učení v protívě k filosofii škotské, Herbart k současnému německému idealismu.

Čáda vychází ve spise od problému pravdy a významné úvahy své zahajuje citátem z Aristotelovy metafysiky: »Není nepravda a pravda ve věcech, ale v našem myšlení... Slučování a odlučování jest v myšlení, není ve věcech.« (*Οὐ γὰρ ἔστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθές ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ διανοίᾳ — — — ἢ συμπλοκῇ, ἔστι καὶ ἡ διαίρεσις ἐν διανοίᾳ, οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν.*)

Teorii poznání čili noetiku pojímá Čáda jako část logiky a úkolem jejím stanoví zkoumati povahu poznání lidského t. j. jeho původ, vlastnosti a cenu.

Elementy, prvky lidského poznání jsou pocity a představy. V nich prý jest jádro poznání, ale se slupkou. Slupku odstraniti a jádro z ní vyloupnouti jest možno jedině pomocí principu poznání a logických forem. Tyto logické formy jsou pojmy, soudy a úsudky. Cílem konečným celého poznání jest dospěti k přesným vědeckým pojmům. Pojmy pak nejsou nic jiného nežli stručný a přesný úhrn ohromného množství soudů. Velice zajímavá jest Čádova teorie

soudů, poněvadž poskytuje klíč k pochopení celého jeho myšlení. Čáda vychází od Millovy kritiky filosofie Hamiltonovy. Hamilton snažil se vystihnouti podstatu soudu se stanoviska konceptualismu jako podřadění subjektu predikátu. V tom vidí Hamilton také vlastní podstatu poznání vůbec. Napsal zajisté: »Poznání věci znamená podříditi ji jiné věci.« Podle Milla zanedbává Hamiltonova definice význačného a podstatného živlu soudu (the main and characteristic element of a judgement). Kdykoli prý soudíme nebo něco vypovídáme, vzniká nový činitel, totiž objektivní reálnost a nový zjev duševní, totiž víra (belief). Na tento moment víry klade Mill častěji důraz. Jeho se chopil ve své filosofii zejména Brentano a přesvědčivě ji rozvedl. K němu se hlásí také Masaryk a Čáda. Brentano jde mnohem dále ve svém psychologickém rozboru soudu a ukazuje, že mezi představou a soudem, jakož i soudem a jinými duševními stavy, to jest poznáním, city a vůlí, jest podstatný, zásadní rozdíl. I Mill důrazně vytkl, že to, co vyznačuje soud proti jiným duševním stavům, jest právě moment víry, ba někdy dokonce ztotožňuje soud s vírou.

U Čády jest charakteristické, že pravdivost soudu jest dle něho závislá na dvou momentech: 1. na jakémsi vztahu t. j. jistém druhu shody nebo neshody mezi subjektem a predikátem, a 2. na kladu tohoto vztahu čili na víře v jeho existenci.

Při víře zase Čáda doplňuje Milla, který ji vysvětloval z pouhé mechanické asociace představ, a rozeznává víru řečenou »pouhou« či »slepou«, která se opírá o zvyklost a asociaci, a víru, kterou musíme věnovati evidentnímu nějakému poznatku, víru, jež tvoří přesvědčení. Podle Čády existuje tedy zásadní rozdíl, kterého Mill neuznamenal, mezi vírou v soudě nějakém, tak řečenou »slepou« (neodůvodněnou) a neodolatelnou vírou buzenou evidencí jistého poznatku. Prvá dává podklad soudu bez důvoděmu, druhá soudu bez důkazěmu (t. j. takovému, který důkazů nemá, ale také jich nepotřebuje).

Tento fakt víry v soudě jako přesvědčenosti jest Čádovi důležitým východištěm v celém jeho nazírání noetickém i filosofickém a ochranou bezpečnou proti skepsi, k níž při svém probabilismu nemohl míti daleko. Víra taková jest projev vůle, která se rozhoduje po předcházejícím kolísání, pochybování, nejistotě... a toto rozhodnutí znamená vlastně víru v souvislost daných členů a tvoří nejpodstatnější znak každého soudu. Podle pevnosti a přesnosti této víry řídí se také nutnost a evidence soudů. Dle menší nebo větší síly, intensity této evidence lišíme právě soudy apodiktické, asertorické a problematické. Tak jest Čádovi s hlediska noetiky soud vírou v existenci či klad vztahu dvou pojmů nebo představ anebo vztahu mezi představou a skutečnou věcí.

V souhlase s touto teorií soudu dospívá Čáda v úvahách o relativnosti lidského poznání a jejím významu posléze k těmto závě-

rům: Všecko naše vědění a poznání jest víra, a víra nás provází při veškerém nabývání poznatků, víra jest jejich podklad, víra sahá dále než vědění a poznání, sama vyplňuje všechny mezery, které cítíme ve vědění svém a které každá věda, je-li si dosti upřímná, vyzná. Dovolává se tu Laplace, který vyznal: »Všecko, co víme, málo jest, a nesmírně toho, co nevíme.« (Ce que nous connaissons, est peu de chose, mais ce que nous ignorons, est immense.)

Ale Čáda jde dále ve svém hodnocení víry a prohlašuje, že nesmíme pokládat, jak častěji se stává, víru za jakýsi nižší druh či stupeň vědění. Každý náš soud jest víra v jakýsi vztah, všecko naše myšlení jest souzení, skládá se ze soudů, byť se nedálo pokračé ve vyslovené formě soudu. Není tím leč jasně označena s hlediska noetického povaha jeho, jestliže pravíme, že v s e c h n o n a š e poznání a vědění jest víra, a neklademe tuto víru jako něco nižšího, méněcenného proti vědění. Není mezi vírou a vědění úplný odpor, jak byl zkonstruován vývojem historickým v konfliktu mezi vědou a vírou. Naopak my musíme poměr víry k vědění určití logickým poměrem nadřadění. Vědění jest zahrnuto v rozsahu víry.

Ať uvažujeme, jak chceme, o rozdílu mezi »pouhou« vírou a vědění, nenalezneme konec konců rozdílu jiného, nežli ve způsobu jejich zdůvodnění. Obojí pak, víra v užším smyslu (vulgárním), i vědění, jsou dva druhy víry v širším (noetickém) smyslu, víry jakožto našeho vnitřního samostatného, další analýsi se vymykajícího stavu.

Z tohoto pojímání Čádova plynula ona zvláštní snášelivost, úcta k přesvědčení druhého, jež tvořila podstatnou složku celé jeho osobnosti, zdrželivost jeho v otázkách o posledních věcech člověka a úcta opravdová k náboženským tradicím lidstva jakožto tuše nekonečna a věčna.

Čáda hlásal: Všechno poznání takto získané, poznání, jež nazýváme pravdivým, pokud se ho člověk myslící dovede dopracovati, jest relativní, přibližné, pravděpodobné, není absolutní, naprosto jisté, bezpečné, všeobecně nutné. Čáda dospívá takto k zajímavému závěru: Celé poznání ve své podstatě a v cíli svém jest přesvědčením, vírou. Jest schopno poznání lidské vždy neustálého vzdělávání, rozmnožování vždy většího a většího, nicméně však zůstane vždy nehotové a mezerovité. Ale přes obrovskou spoustu těchto mezer, přes velice citelnou omezenost, jest poznání lidské přece s to, aby člověku poskytovalo, čeho potřebuje ke svému životu rozumovému, citovému a praktickému. »V ž d y t« — dodává Čáda — »člověku jest třeba nejen vědění, nýbrž i nevědění.« Pouhá pravděpodobnost lidského poznání, k níž můžeme dospěti, jest nicméně dostatečná k životu důstojně lidskému a potřebám jeho, tak jak jich požaduje rozum, cit a vůle lidská, a život ve shodě s touto přirozeností (staré stoické $\delta\mu\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omega\varsigma\ \tau\eta\ \phi\acute{\upsilon}\sigma\epsilon\iota\ \zeta\eta\upsilon$) může býti krásný a šťastný.

Tento věrový moment Čádova názoru o podstatě soudu a povaze lidského poznání určuje také celou jeho filosofickou práci. Filosofii rozumí filosofií odbornou, vědecky založenou. Jí se zabývá velice horlivě, jakoby ze všech prvků a jednotlivých jejích disciplin chtěl teprve dospěti k jednotnému celku, k tomu, co bychom nazvali »totum philosophiae corpus«. Na to bohužel nestačil jeho krátký život. Jest podivuhodné, s jakou všestrannou horlivostí v rozhledech v České Mysli sledoval současný myšlenkový ruch. Čáda jest především horlivý pěstitel psychologie vědecké, jež nechce býti deduktivní spekulací, ale vědou opřenou o empirii, jak ji zakládali Fechner, Helmholtz, Wundt. Čáda podává o jejích výzkumech, ať jsou to pokusy o psychologii výpovědi, nebo Flechsigovy názory o vývoji kůry mozkové a lokalisaci duševních činností, nebo otázky trestní přičetnosti se zřetelem k teoriím Lisztovým, poučné přehledy. Stejně horlivě referuje o nových směrech z k o u m á n í n o e t i c k é h o, a to nejen německých, nýbrž zejména o pokrocích v Americe, Anglii, Rusku, Itálii, a zřejmě prohlašuje souhlas se směry, které jsou vlastně pokračovateli starověkého relativismu a Pythagorova antropometrismu i novověké Humeovy skepse. I když Čáda nedospívá k určitému vlastnímu systému filosofickému, jistě základy k němu v obsáhlém duchu svém měl položeny. Velká jest všestrannost, s jakou referuje o novějších směrech přírodní filosofie i v rozhledech po systémech filosofických v České Mysli. Také etika tvoří předmět jeho horlivé pozornosti.

Ale Čáda se zahlubává dále soustavně do dějin filosofie. Stolice, kterou na fakultě zastával, byla ustanovena pro »filosofii se zvláštním zřetelem k dějinám filosofie«, a tuto svou »veniam legendi« Čáda plnil se zvláštní svědomitostí. Máje vyškolení dokonale v klasické filologii, napsal velikou řadu filosoficko-historických prací a studií, jež znamenaly vesměs nové pozitivní výzkumy a svou podrobností, přesnou metodičností a logickou jasností a průkazností překvapují.

Čáda s neobyčejnou přesností řešil i problémy čistě filologické, jako jest datování Platonových dialogů, Faidra, nebo »O věku filosofa Anaximena«. Významný byl orientační článek Čádův v programu Novoměstského gymnasia »Nástin starověkého dějepisectví filosofie«, nebo »Platonova teorie soudu«, »studie o Platonově Faidru«, o filosofu Hipponovi a Lakydovi, a zejména výstižná studie »Účast žen ve filosofii antické«, vesměs práce, o nichž jsem napsal k jeho 50tiletí: »Hluboké vzdělání filosofické, důkladná znalost odborné literatury, přesná metodičnost, rozvážný, bystrý úsudek, filosofický rozhled charakterisuje práce Čádovy, týkající se klasické filologie a dějin řecké filosofie. Čáda volí si problémy nesnadné, obezřetně odstraňuje nesnáze a dospívá samostatně k pozoruhodným výsledkům svého badání.«

Studium historické vede Čádu k dějinám české filosofie, kde studie jeho mají průkopnický ráz a jsou nad jiné cenným příspěvkem k dějinám našeho národního obrození. Čáda rozbírá a hodnotí »Umnici« Ant. Marka, »Zkušebné dušesloví« Ferdinanda Hýny, jež dodatečně jako by chtěl obhájit proti odsudivé kritice mladého Františka Čupra, knihu do značné míry kompilační, vzniklou v ovzduší školy Jacobyho, a charakterisuje ji jako první soustavnou příručku psychologie psanou jazykem českým a zbudovanou na podkladě širším. Významné práce píše Čáda o Amerlingovi, oceňuje program, který zajímavý tento český teosof a náboženský filosof stanoví ve stopách velikého Komenického Čechům a Slovanům v budoucnosti »rozvíjeti všestranně národní školství«, kterémuž úkolu posvětil Amerling-lidumil své životní horlivé studium. Hodnotí Matouše Klácela a jeho vědomí vespolečnosti, jež mu znamenalo cíl »veškeré lásky a vědy«, a podává soustavný náskok filosofie Štorchovy dovozuje původ její v kruhu školy Schellingovské a hlavně směru F. Krause, hodnotí ušlechtilé přesvědčení Štorchovo, že »k sjednocení a sbratření národů evropských dojde, až uskutečněna bude celistvost člověka, vroucí humanita na základě nezkalené a nesklíčené nábožnosti«.

S láskou skutečně něžnou zahloubává se Čáda ve filosofii křesťanského faráře Vincence Zahradníka, do té doby známého jen jako bajkáře, jehož bajky ve starých českých čítankách hojně byly otiskovány. Odkrývá v něm neznámého do té doby a přec tak významného a svérázného myslitele českého, jemuž vůdcem ve všech problémech byl »zdravý rozum«, jenž odvrátil se od velené ještě tehdy i u nás idealistické filosofie německé, jenž filosofii Hegelovu zvláště příkře odsoudil jako »čiré bláznovství« a s realismem Havlíčkovským a Nerudovským hlásal názor světový optimistický, »plný jasu, souladu, důvěry a radosti«, odkazuje důrazně k správnému směru filosofie německé v době osvícenské, ke Kantovi, Herbartovi, Schillerovi a Lessingovi. Čáda ocenil jeho »Počátky umění myslitelství« jako dílo proniknuté duchem Bolzanovým, ale opřené o vlastní studium, vlastní přemýšlení a zkoumání. Zahradník byl racionalista, jenž kriticky věřil v pravdivost a zdokonalitelnost učení křesťansko-katolického... byl muž věřící, ale pokrokově usilující o reformu a hlásající přesvědčení, že všeliké věření jest věc vnitřní, v duši umístěná, a proto nižádným způsobem vynutiti se nedá.« V souhlase s tímto základním směrem svého učení žádá Zahradník, aby kněží vcházeli do života vzdělání, a prohlašuje význačně na svou dobu, že »celibát kněžský není věcí zcela žádoucí«. V Naší Době ukázal Čáda na pronásledování, jež zakoušel Zahradník od konservativního směru tehdejší hierarchie. Vydáním spisů Zahradníkových kritickým, plným vysvětlujících a hodnotících poznámek postavil Čáda tomuto zapomenutému českému filosofovi pomník významný a bohdá, že v pozůstalosti jeho

najdeme závěrečnou monografii, již připravoval o životě a díle tohoto myslitele.

Čáda podal rovněž příspěvky k hodnocení životního díla Durdíkova a Hostinského, pochopil a ocenil velice věrně a výstižně i podstatu filosofie a práce Masarykovy. Jest třeba zvláště vytknouti jeho článek o Masarykovi v Ottově Naučném slovníku, kterým podal téměř věšteckou charakteristiku významu našeho presidenta. Vystihuje znamenitě rozumový filosofický vývoj Masarykův a vlivy velikých myslitelů na ducha jeho, od Platona až po Tolstého, a kreslí význam Masarykův v roce 1900 těmito slovy: »Co nejvíce charakterisuje všechny spisy Masarykovy větší i menší a co zároveň charakterisuje i Masarykovo vystoupení veřejné, překvapující svou nebojácností, neústupností a otevřeností všechny, ať jeho stoupence, ať protivníky... jest základní stanovisko jeho, stanovisko náboženského přesvědčení a vyznání, z něhožto vyplývá mu nejen opravdové a vážné pojmání dnešní otázky sociální a speciálně i otázky české, jakožto nezbytnosti zumravenění jednotlivce i společnosti, ale vyplývá i jeho teoretické vysvětlování a nazírání na dobu dřívější a dějiny národa českého vůbec a zvláště na probuzení naše, a na směr, kterým má se dle Masaryka ubírat dnešní politika česká. Tato, smíme-li tak říci, resonanční půda nábožensko-etická ozývá se nejen v menších spisech a studiích, ale zcela zřejmě již v prvním spise Masarykově o »sebevraždě jakožto hromadném zjevu moderní civilizace«. Masaryk v této knize dokazuje na základě rozsáhlé statistiky, že hlavní příčina sklonnosti k sebevraždě tkví v beznáboženskosti a nábožensko-mravním indiferentismu moderní společnosti... Tato pravda ozývá se na nejednom místě, (zvláště ku konci) v jeho »Sociální otázce«... ale ozývá se také v jeho Konkretní logice... A toto dílo podle Čády má také onen základní ráz etický, ježto chce »čelití dnešní roztržičnosti a nespořádanosti vědní a nabádat k ucelení a prohloubení vědomostí harmonickému a vědeckému«.

Hle, zde jest podán klíč k porozumění další veliké životní práce Masarykovy.

Než vraťme se k vlastní filosofii Čádově. Podle Čády filosofie má sloužiti životu, u nás tedy lepšímu českému životu, hodnému velké naší minulosti. Čáda jest filosof český a jako takový přistupuje k otázce výchovatelské. Píše o Komenském, vyrovnává se s pedagogikou herbartovskou, rozbírá Natorpův novokantismus, zavádí k nám pedopsychologii jako důležitou pomocnou disciplinu pedagogiky, jejímž zakladatelem u nás jest. Studie jeho věnované duši dětské, dětským kresbám a hrám, dětské řeči, individualitě děcka, psychologii žáka a výzkumu žactva, jeho rozhledy pedopsychologické v Pedagogických Rozhledech a České Mysli razí nové cesty a získávají zdatné pracovníky.

Čáda ukázal svým životem, svou snahou, svou neúmornou

prací, jak pro národ se má pracovati plodně a nehlučně. Čáda obrátil zřetel láskyplný k mládeži, budoucnosti naší, k českému dítěti, snažil se reformovati výchovu. Přál si viděti národ svobodný, vzdělaný, mravně ušlechtilý, přecházel z teorie v praxi, otevíral nám pilně okna vědecké ciziny slovem, písmem i skutkem, šířil porozumění pro nové směry myšlenkové a vychovatelské, byl šťastný organisátor a vykonával práci nad jiné plodnou, požehnanou, ať šlo o výzkum dítěte, o výchovu k umění, o vyučování rukodělné, ochrannou péči o mládež anebo snahy lidovýchovné.

A významné jest, že Čáda, pracovník přísně vědecký, měl hluboký cit, zanícenou, jedinečnou tichou lásku k národu a lidstvu, lásku, jež nečinila žádných nároků, jež byla čistá, skromná, nežístná, ideální.

Ušlechtilá bytost jeho dle světlého vzoru Komenského skláněla se s láskyplným soucitem k slabým lidské společnosti, k dětem opuštěným, chorým, slabomyslným, mravně pokleslým, pomáhala, povznášela, těšila, vracela životu a společnosti.

Povaha Čádova byla zlatá, ušlechtilá. Čáda neznal nenávisti a nepřátelství, chápal a odpouštěl. Byl Čáda z těch dobrých českých lidí, kteří neměli nepřátel osobních, a tím právě umožňoval šťastnou účinnost všech svých lidumilných a vychovatelských snah.

Národní neštěstí znamená předčasná smrt Čádova. A dnes, kdy již měsíce dělí nás od této smrti, ohlížíme se a cítíme se tím více osiřelými. V novém našem státě právě po stránce kulturní a pedagogicko-reformní nastává práce veliká, při níž Čáda se svou nabádavostí, iniciativností a horlivou pracovitostí nám bude chyběti všude.

Památku Čádovu oslavíme tím opravdověji, sjednotíme-li se všichni k práci horlivé, neúporné, naprosto nežístné a obětavé. Jsme tím Čádovi povinni, nuže chtějme, pracujme, konejme svou povinnost.

Dr. OTAKAR ZICH:

Úkoly české esthetiky.

Osamostatněním našeho národa nastává naší vědě úkol, účastniti se budování české kultury za okolností nesrovnatelně příznivějších, než byly za dob staletého útisku, ale tím také úkol nepoměrně odpovědnější. Náš národ chce a musí býti činitelem nejen evropským, ale i světovým. Aby toho dosáhl, musí si býti jasně vědom cílů, k nimž směřuje, a cest, jimiž může k nim dospěti. Chci nastíniti stručně tento program v oboru esthetiky, jež zajisté není z nejposlednějších odvětví vědy. Máť vedle své vlastní vědecké ceny těsné, životní vztahy k umění, a české umění, jak víme, patří k nejskvělejším kladným položkám naší kultury.

Esthetický program, o nějž mi jde, označuje se obyčejně heslem